

ELŐSZÓ

Avallás élet, s az életnek csak akkor van igazi benső tartalma, ha vallásos. A keresztény vallás főörekvése mindig az volt, hogy áthassa az embereket, nemcsak egyénenkint, hanem összesen is. Ezért szervezkedett. Ezért alapította az egyházi rendszert, ezért fejlesztette azt oly hatalmassá, hogy nemcsak az egyének fölött tudott uralkodni, hanem az országok, a világi és katonai hatalmak fölött is.

A keresztény egyház csodás és isteni eredetet tulajdonított magának. Elismeri és vallja, hogy Jézus Krisztus volt az a forrás, a melyből a keresztény hit vize fakadt. De hozzá teszi, hogy a Jézus tanítványa Péter — az apostol — volt az a kőszikla, a melyre az egyház fölépítettett. Az egyház épülete önálló tervek szerint szüntelenül újabb, meg újabb részekkel, néha mélyre ásott titkos ki- és bejárókkal, rejtekhelyekkel, messzelátó tornyokkal, védelmi bástyákkal toldatott ki. Hatalmas erőddé, s néha támadó várrá alakítottatott át.

Volt idő, midőn nemcsak egyesek, hanem egész országok és fejedelmek békéje és boldogsága is az egyház kegyétől függött. Az egyház gondoskodott arról hogy mindenki tőle várja a földi és mennyei üdvösséget, s neki köszönje.

Ez az átalakulás azt eredményezte, hogy az egyháztól függött az embernek mind jelen, mind jövő élete. Az ő kegyéből ellehetett jutni a menyországba, az ő haragja a pokolba sülyeszthetett bárkit is. Tehát a vallás, az egyéni hit, az isteneszme, a szivből táplálkozó kegyes érzelem, a meggyőződéstől származott gondolat az erkölcsi bátorságra támaszkodó akarat nem jelentett semmit.

A keresztényeknek voltak művészileg tökéletes szépségű templomaik, számtalan oltáraik, voltak miséik, litániáik, búcsuik, purgatoriumaik, gyóntató székeik, autodaféik, inqisitióik, de nem volt vallásuk. Hittek az egyház üdvözítő hatalmában, de nem érezték a lelkiéhségkielégítését, hitték hogy a pap föloldozhatja bűneik alól, de nem érezték az égi Atya megbocsátó kegyelmét. Hitték, hogy a Krisztus ártatlan vére kiontatott az emberek bűnei miatt, de nem értették meg a mit Jézus a bűnös asszonynak mondott „Kelj föl s többé ne vétkezzél.”

A mikor legnagyobb volt az egyház, akkor volt legkevesebb a vallásos ember, mert a vallás élet s az életnek csak akkor van igazi benső tartalma, ha vallásos.

A mai keresztények között két ellentétes nézet uralkodik. Egy része azt hiszi hogy a vallásnak, az igazi hitnek azok tettek legnagyobb szolgálatot, a kik az egyház hatalmának megtörését intézményeinek megsemmisítését tüzték föladatokká. Az egyház eretnekeknek, Krisztus ellenségeinek, Isten ellen vétkezőknek nyilvánítja őket, azt hirdeti, hogy tévelyegnek, várja hogy vissza térjenek, fölhasznál minden eszközt hogy hódítson, ellenben azokat a kik nyájához tartoznak és vétenek a fegyelem ellen, vagy újítani akarnak az egyházi szertartásokon, vagy a tanon, kiközösíti és kiátkozza.

Legyőzhetetlen nagy akadály van az egyházi és az eretneknek mondott szabadelvű vallásos, a katolikus és protestáns fölfogás között.

Az ellentét formailag nagyon későre fog megszűnni, tényileg már megszünőben van, mert az emberek a vallást az egyén tulajdonának kezdik tekinteni, a mely meg van s megmaradhat, egyház nélkül is.

A vallás fogalma óriás kiterjedést nyert, mióta megtanulták a keresztények gondolkozói hogy nemcsak a zsidók kaptak isteni kijelentést, nemcsak a keresztényeknek volt Krisztusok, nemcsak ennek a kettőnek van bibliája, hanem minden jelentékenyebb és későbbi népnek is.

A vallások eredete és fejlődése éppen olyan harmonikus jellemvonásokkal tűnik ki, mint a népfajoké.

A keresztény vallásnak nem abban van az előnye, hogy

hatalmas egyház hirdeti és védelmezi, hanem abban, hogy jobban kielégíti az emberi lélek vágyait mint a többi. Abban, hogy olyan tökéletes és igazi Istent ad az embernek, a ki minden testi és lelki szükségeit kitudja elégíteni mind a jelen, mind a jövő életben.

Az egyház egyoldalú szervezkedése és az összes emberi jogok kisajátítása ellen emelte föl tiltakozó szavát a reformáció. Midőn ez a tiltakozás elérte a tetőpontját, akkor jelent meg Isten mint egyedüli teremtője, kormányzója a világnak, s mint egyedül szerelmes, jóságos, könyörülő, igaz édes atyja az emberiségnek.

Midőn a régiek ostromlása végéhez közeledett, kiemelkedett az ember világból egy nagy, de alázatos, egy göngéd, de hódító, egy szegény, de gazdag, egy egyszerűen emberi, de meglepően istenes ember, a názáreti Jézus.

Akik hozzá visszatértek és lábainál megalázkodva tanultak, azoknak az Istenről és az emberről szóló minden szó öröme és boldogságnak szava volt. Azok megtalálták az igaz embert és megtanulták tőle és vele az igazi vallást az Istenben és Istennel együttélést, az isteni akarat és parancsolat szerinti szeretet munkáját.

Az egyházi rendszer helyett az életrendszer, a tantételek helyett a lelkiismeret szavaiból fölépülő beszéd irányította lépéseiket és cselekedeteiket.

Az antitrinitáriánusnak mondott, sociniánusnak gúnyolt s számos más név alá befoglalt irányzat körében legnagyobb mértékben arra igyekeztek, hogy az igaz Istenben való hitet minden egyes ember elsajátíthassa, a Jézus életét és tanításait minden ember megérthesse és megvalósíthassa a neki Istentől adott lélekben.

Az unitárius vallás élete és fejlődése éppen ama nagy ellentét miatt, mely közte és a többi vallások között volt a hit kérdései fölfogásában és magyarázásában, viszontagságos és válságos volt. Erdélyben egyházzá szervezkedett. Az egyháznak biztostíott törvényes jogok védőbástyái voltak a pusztító támadások ellen, de a politikai viszonyok, s a politikát irányító fejedelmi és főuri hatalom sokszor átgázol a törvény korlátain. A hitvédői és ter-

jesztői lelki világuk bányáiból előhozott újabb meg újabb eszmékkal és bátorító szavakkal meggazdagították a lelkeket s újabb kitartásra hevítettek a csüggedőket. Bölcs körültekintésük meglepő, türésük és szenvedésük fölbuzdító, összes hitéletök pedig igazán megható és elragadó.

Az alábbi tanulmányokban az unitárius íróknak jelentékeny száma, mindenki a maga tanulmánya és ismerete köréből, figyelemre méltó bepillantást nyujtanak mind azokba a viszonylatokba, a melyekben az unitárius vallás 400 év alatt, jó és balsors között virágzott, gyümölcsözött, küzködött vagy senyvedett.

A Dávid Ferencz Egylet ezzel a könyvvel ünnepli a Dávid Ferenc születése négyszázadik évfordulóját. A tudományos jellegű és szakmunkákat az unitárius egyház bocsátja ki. A nagy közönség érdeklődését, tanulási vágyát a Dávid Ferenc Egylet igyekszik ezzel is fölébreszteni.

Mindenik tanulmánynak meg van az önálló becse így is, de mindeniknek az a fő célja, hogy az olvasó nagy közönséget a meglevő és leendő írókat, további tanulmányozásra buzdítsa. Oly gazdag kiaknázatlan területek vannak körülünk minden irányban, hogy a jövő nemzedékeknek a bekövetkezendő, ötödik száz uj ünnepéig lesz mit nyomozzanak, tanulmányozzanak.

Az olvasó közönséghez volna egy pár különösebben kiemelendő szavam is. Az unitárius vallás teljesen ismeretlen az idegenek előtt, csak kevésbé ismerik az unitáriusok is. Ezt a könyvet — hisszük — szivesen fogják látni azok az unitáriusok a kik az idegenek tengerének parányi kis szigetein ápolják az egyszerű unitárius vallást. Egy ilyen könyv nekik világító tornyuk lesz, melynek fénye mellett messze ellátnak.

Az idegenek sokszor keresik és kérdezik a tájékozást. Nekik is szolgálatjukra lesz könyvünk, melyet ezennel kibocsátunk a Dávid Ferencz érdemeinek méltatására és a magyar olvasó közönség használatára.